adresse for sagsøgte, og den omstændighed, at det skyldes sagsøgtes forhold, at det forskriftsmæssigt forkyndte processkrift ikke er nået frem til ham, er omstændigheder, retten i anerkendelses- eller fuldbyrdelsesstaten kan tage i betragtning ved prøvelsen af, om forkyndelse har fundet sted i tilstrækkelig god tid.

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT PIETER VERLOREN VAN THEMAAT

fremsat den 12. februar 1985 *

Høje Domstol.

1. Indledning

Nederlandenes Hoge Raad har på ny forelagt Domstolen en række spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 27, nr. 2, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (herefter benævnt Bruxelleskonventionen).

I nævnte artikel 27 bestemmes det:

»En retsafgørelse kan ikke anerkendes:

1) såfremt en anerkendelse vil stride mod grundlæggende retsprincipper i den stat, som begæringen rettes til;

2) såfremt det indledende processkrift i sagen ikke forskriftsmæssigt er blevet forkyndt for eller meddelt den udeblevne sagsøgte i så god tid, at han har kunnet varetage sine interesser under sagen;

...«

Den foreliggende sag vedrører bestemmelsens krav om, at forkyndelse skal ske i »god tid«, hvilket, som fastslået af Domstolen i sag 228/81 (Pendy Plastic, Sml. 1982, s. 2723), skal »sikre en effektiv beskyttelse af sagsøgtes rettigheder«, når anerkendelse af en udeblivelsesdom begæres i en anden statend domsstaten. Sammenfattet lyder spørgsmålet, om »omstændigheder, der indtræffer efter forkyndelsen eller meddelelsen, [kan] medføre, at det af sagsøgeren kan kræves, at han tager nærmere skridt til at give sagsøgte oplysning om sagsanlægget, i den forstand, at fristen i artikel 27, nr. 2, ikke begynder at løbe, hvis han ikke tager sådanne skridt«, således som Hoge Raad selv formulerer det på det væsentligste kassationsanbringende beroende spørgsmål (se under 3.5, 2. afsnit i forelæggelsesdommen).

Faktiske omstændigheder

Ved fremstillingen af de faktiske omstændigheder vil jeg i vidt omfang støtte mig på redegørelsen herom i Kommissionens indlæg. Det er efter min opfattelse nødvendigt udførligt at redegøre for de faktiske omstændigheder, fordi prøvelsen af, om en forkyndelse er rettidig, forudsætter en bedømmelse af faktum. Et abstrakt svar på de spørgsmål, der er stillet Domstolen, må også — hvis de skal være brugbare — i

* Oversat fra nederlandsk.

fornødent omfang tage hensyn til de faktiske omstændigheder.

Med lejekontrakt indgået med det belgiske ægtepar Debaecker/Plouvier lejede den nederlandske statsborger Bouwman med virkning fra den 15. oktober 1980 at regne nogle erhvervslokaler i ejendommen Frankrijklei 18, Antwerpen, i hvilke han agtede at drive et galleri. Den 21. september 1981 (en mandag) fraveg Bouwman lokalerne uden opsigelse og uden at meddele nogen ny adresse. Den 24. september 1981 (en torsdag) indgav Debaecker's advokat, advokat Debaecker (efter det af Kommissionen oplyste Debaecker's søn) til underretten i Antwerpen begæring om, at måtte stævne Bouwman med forkortet varsel. Advokat Debaecker gjorde i den forbindelse gældende, at Bouwman havde forladt lokalerne under medbringelse af alt løsøre »som en tyv om natten«. Underretten gav tilladelse til, at Bouwman blev indstævnet til den 1. oktober 1981 (en torsdag). Stævningen forkyndtes herefter den 24. september 1981, hvilket skete på politikommissariatet i Antwerpen (artikel 37 i den belgiske Code judiciaire), idet advokat Debaecker på forkyndelsestidspunktet ikke vidste, hvor Bouwman opholdt sig. Han gik imidlertid ud fra, at Bouwman stadig havde bopæl i Antwerpen, fordi han fortsat var tilmeldt dér. Forkyndelse på adressen Frankrijklei 18 var forgæves, idet hverken Bouwman eller nogen anden var til at træffe dér.

Den 25. september tilsendte Bouwman Debaecker's advokat et rekommanderet brev, i hvilket han opsagde lejemålet og meddelte, at man kunne komme i forbindelse med ham »gennem postboks 24, 2190 Essen« (ligeledes i Belgien); samtidig tilbagesendte han lokalernes nøgler. Brevet modtog (Debaecker's) advokat Debaecker den 28. september 1981. Denne reagerede ikke på brevet og gjorde således ikke sagsøgte bekendt med, at han for politikommissariatet var blevet stævnet til at give møde for underretten den 1. oktober. Den 1. oktober konstaterede underretten, at Bouwman var udeblevet. I den herefter afsagte dom blev lejemålet anset for ophævet og Debaecker tilkendt et beløb på 1 072 900 BFR som »genudlejningserstatning«.

Efter Kommissionens oplysninger blev udeblivelsesdommen herefter forkyndt på samme måde, dvs. på ny ved forsøg på overgivelse på adressen Frankrijklei og aflevering på politikommissariatet.

Den 18. november 1981 afgav stævningskontoret ved underretten i Antwerpen erklæring om, at udeblivelsesdommen hverken var anket eller begæret genoptaget. Samme dag indgav Debaecker for præsidenten for Arrondissementsrechtbank Breda (Nederlandene) begæring om foretagelse af udlæg i en bankkonto, som Bouwman havde dér. Det var omkring dette tidspunkt, Bouwman for første gang formentlig fik kendskab til den mod ham anlagte sag.

Den 30. november meddelte præsidenten for Rechtbank Breda den af underretten afsagte udeblivelsesdom fuldbyrdelsespåtegning. Mod denne afgørelse indgav Bouwman den 6. januar 1982 til Rechtbank Breda begæring om genoptagelse. Retten imødekom den 12. oktober 1982 genoptagelsesbegæringen og afviste begæringen om meddelelse af fuldbyrdelsespåtegning.

Til støtte for genoptagelsen havde Bouwman bl.a. henvist til artiklerne 20 og 27 i Bruxelles-konventionen. Artikel 20 anså Rechtbank ikke for relevant, da bestemmelsen angår det tilfælde, hvor en sagsøgt, der har bopæl på en kontraherende stats område, sagsøges ved en ret i en anden kontraherende stat. Her var der imidlertid tale om, at han var blevet sagsøgt for retten

i den stat og i den by, i hvilken han efter belgisk ret havde haft bopæl; stævningen »behøvede ikke engang at forlade Antwerpen for at blive forskriftsmæssigt forkyndt«.

For så vidt angik artikel 27, nr. 2, fandt Rechtbank, at det var ubestrideligt, at forkyndelsen var foretaget forskriftsmæssigt i overensstemmelse med belgisk ret. Bouwman havde imidlertid gjort gældende, at bestemmelsens krav om forkyndelse i god tid kun kunne være opfyldt, såfremt der ikke alene var sket formel forkyndelse, men herudover var givet ham meddelelse om indstævningen for underretten den 1. oktober 1981 på hans postboks, som sagsøgerens advokat havde været bekendt med fra den 28. september.

I overensstemmelse med Domstolens dom i sag 116/80 (Klomps mod Michel, Sml. 1981, s. 1593, navnlig s. 1608 f.) undersøgte Rechtbank herefter, »om der i den konkrete sag foreligger sådanne ganske særlige omstændigheder, at en forkyndelse, selv om den er sket forskriftsmæssigt, ikke har været tilstrækkelig til, at fristen kan regnes fra det nævnte tidspunkt«.

Herom anførte Rechtbank:

»Uanset, at det i vidt omfang må antages at skyldes Bouwman's egne forhold, at han endog, mens sagen har verseret, har bevaret en adresse, hvortil han ikke engang har nøglerne i behold, og at han i princippet selv må bære følgerne deraf, skal spørgsmålet om, hvorvidt Bouwman i forbindelse med indstævningen til at give møde for underretten den 1. oktober 1981 har haft tilstrækkelig tid til at varetage sine interesser, dog afgøres efter de særlige omstændigheder, der forelå på daværende tidspunkt. Retten anser ikke den ene forkyndelse, der skete på politikommissariatet på et tidspunkt, hvor Bouwman ikke blev antruffet på sin officielle bopæl, som man i øvrigt vidste, han havde forladt, for at være tilstrækkelig til, at fristen for hans varetagelse af sine interesser begynder at løbe; hertil kommer, at forkyndelsen ikke blev fulgt op af en anden form for meddelelse på et tidspunkt, hvor det i god tid før retsmødet den 1. oktober 1981 var sagsøgerne bekendt, hvorledes man kunne komme i forbindelse med Bouwman. Rent faktisk var sagsøgte ude af stand til at varetage sine interesser. Den af underretten i Antwerpen afsagte udeblivelsesdom kan således ikke anerkendes i Nederlandene.«

Mod Rechtbank's dom indgav Debaecker kassationsanke til Hoge Raad. Til støtte herfor anførtes to anbringender, der kan sammenfattes som følger. For det første gjorde Debaecker gældende, at artikel 27, nr. 2, ikke fandt anvendelse i det foreliggende tilfælde, da forkyndelse »havde fundet sted inden for en frist, der er fastsat af retten i domsstaten, og/eller sagsøgte (udelukkende) havde bopæl inden for den nævnte rets jurisdiktion eller i det land, hvor retten er beliggende«. For det andet gjordes det gældende, at omstændigheder, der indtræder senere — efter forkyndelsen — ikke kan forpligte sagsøgeren til at foretage yderligere skridt med henblik på at underrette sagsøgte om den anlagte sag, med den følge, at, såfremt sådanne skridt undlades, begynder den i artikel 27, nr. 2, omhandlede frist ikke at løbe.

Hoge Raad har herefter forelagt Domstolen følgende spørgsmål:

1) Forholder det sig således, at artikel 27, nr. 2, i konventionen — for så vidt angår det dér opstillede krav om, at det indledende processkrift i sagen skal forkyndes eller meddeles i god tid — ikke finder anvendelse, når forkyndelsen eller meddelelsen har fundet sted inden for en frist, der er fastsat af retten i domsstaten, og/eller sagsøgte kun eller også havde bopæl inden for den nævnte rets jurisdiktion eller i det land, hvor retten er beliggende?

Såfremt det første spørgsmål besvares benægtende:

2 a) Skal der ved afgørelsen af, om der i et bestemt tilfælde foreligger særlige omstændigheder, der medfører, at den i artikel 27, nr. 2, nævnte forkyndelse eller meddelelse, selv om den er forskriftsmæssig, dog har været utilstrækkelig til at få den i bestemmelsen nævnte frist til at løbe, kun tages hensyn til de omstændigheder, der forelå på det tidspunkt, hvor forkyndelsen eller meddelelsen fandt sted, og som sagsøgeren kunne tage hensyn til på dette tidspunkt?

Såfremt spørgsmål 2 a besvares benægtende:

2 b) Kan omstændigheder, der indtræffer efter forkyndelsen eller meddelelsen, navnlig den omstændighed, at sagsøgeren bliver bekendt med en adresse for sagsøgte, medføre, at det af sagsøgeren kan kræves, at han tager nærmere skridt til at give sagsøgte oplysning om sagsanlægget, i den forstand, at fristen i artikel 27, nr. 2, ikke begynder at løbe, hvis han ikke tager sådanne skridt?

Såfremt spørgsmål 2 b besvares bekræftende:

2 c) Hvilke kriterier skal der anvendes i denne sammenhæng? Er navnlig den omstændighed, at det skyldes sagsøgtes forhold, at det forskriftsmæssigt forkyndte eller meddelte processkrift ikke er nået frem til ham, til hinder for, at retten — også på baggrund af f.eks. den omstændighed, at sagsøgeren var bekendt med, at sagsøgte havde forladt den adresse, der betragtedes som hans bopæl — kan fastslå, at nærmere skridt som de nævnte måtte kræves?

2. Beskyttelse af sagsøgte

Inden jeg går ind på de præjudicielle spørgsmål skal jeg gøre nogle almindelige bemærkninger om den beskyttelsesgrundsætning, der kommer til udtryk i artikel 27, nr. 2. Artiklen findes i Bruxelles-konventionens afsnit III, der vedrører »anerkendelse og fuldbyrdelse« (artiklerne 25-49).

Først bemærkes det, at bestemmelsen angår en sagsøgt, der er dømt som udebleven. På grund af udeblivelsesdommes indgribende følger er der i konventionen fastsat særlige forholdsregler herom.

Konventionen gennemfører, så vidt det er muligt, den frie bevægelighed for domme afsagt på grundlag af en kontradiktorisk sagsbehandling. Konventionens regler indeholder for den oprindelige afgørelse af tvister sådanne garantier (afsnit II), at afgørelser, der træffes i en stat, uden særlig fornyet behandling anerkendes i en anden stat (artikel 26). Noget andet gælder kun for de i konventionens artikler 27 og 28 angivne bestemte undtagelsestilfælde.

Blandt garantierne i forbindelse med den oprindelige sagsbehandling indtager artikel 20 en central stilling. Bestemmelsen angår det tilfælde, hvor der afsiges udeblivelsesdom over en sagsøgt, der har bopæl på en kontraherende stats område, men er sagsøgt ved en ret i en anden kontraherende stat. Af særlig betydning er bestemmelsens stk. 2. Efter denne skal retten »udsætte påkendelsen, indtil det er fastslået, at sagsøgte har haft mulighed for at modtage sagens indledende processkrift i så god tid, at han har kunnet varetage sine interesser under sagen, eller at alle hertil fornødne foranstaltninger har været truffet«. Denne artikel, der efter artikel 20, stk. 3, er en overgangsbestemmelse med henblik på Haager-konventionen af 15. november 1965 om forkyndelse i udlandet, skal så vidt det er muligt hindre overraskende udeblivelsesdomme, som er mulige efter de fiktive

forkyndelsesmåder (»remise au parquet«), der gælder i de fleste medlemsstater med undtagelse af Tyskland [1]. Det er rigtigt, at bestemmelsen, som Rechtbank med rette anfører, ikke er anvendelig i den foreliggende sag. Ikke desto mindre har den udformning, der her er givet den grundlæggende grundsætning om retten til at tage til genmæle, efter min opfattelse indirekte betydning for fortolkningen af den for så vidt mere ordknappe bestemmelse i artikel 27, nr. 2.

På anerkendelsesstadiet udgør artikel 27 for udeblivelsesdomme en undtagelse fra konventionens hovedregel, hvorefter afgørelser, der er truffet i en kontraherende stat, anerkendes i en anden kontraherende stat uden ny sagsbehandling.

Artikel 27, nr. 2, yder den sagsøgte, der i udlandet er dømt som udebleven, en dobbelt beskyttelse [2]. For det første kræves der en forskriftsmæssig forkyndelse af stævningen. I den forbindelse finder domsstatens nationale lovgivning og de internationale konventioner om forkyndelse af retlige dokumenter anvendelse. For det andet kan anerkendelse nægtes selv ved en forskriftsmæssig stævning, hvis den ret, for hvilken anerkendelsen gøres gældende, fastslår, at stævningen ikke er blevet forkyndt for sagsøgte i så god tid, at han har kunnet varetage sine interesser under sagen. Om stævningen er forkyndt i rette tid, er et faktisk spørgsmål, som må afgøres af den pågældende ret efter dennes skøn [3]. I teorien fremstilles den tankegang, der ligger til grund for artiklerne 20 og og 27, ganske vist forskelligt, men uden at dette fører til forskellige resultater. I den af fransk ret inspirerede teori tales om »sagsøgtes rettigheder« [4]), medens der i tysk teori tales om grundsætningen om »retten til at tage til genmæle« [5].

Efter min opfattelse er det også i nærværende sag af betydning, at holde sig for øje, at der her er tale om en procesretlig beskyttelsesgrundsætning i tilfælde af et ikkeforskriftsmæssigt forhold, nemlig en overraskende udeblivelsesdom [6]. Jeg henviser i denne forbindelse også til, hvad jeg for så vidt allerede har anført om den indirekte betydning, artikel 20, stk. 2, efter min opfattelse kan have også for fortolkningen af artikel 27, nr. 2.

Domstolens dom i sag 166/80 (Klomps mod Michel, Sml. 1981, s. 1595, navnlig præmisserne 19 og 20) forstår jeg således, at den foreskrevne prøvelse af rettidigheden også omfatter den parterne påhvilende omsorgspligt. Således forstår jeg i det mindste de af Domstolen nævnte eksempler på omstændigheder, retten kan tage hensyn til, nemlig »den måde, hvorpå forkyndelse eller meddelelse er sket, forholdet mellem sagsøgeren og sagsøgte, eller karakteren af de foranstaltninger, sagsøgte har skullet træffe for at undgå en udeblivelsesafgørelse«. Også Droz

1 — Jenard-rapporten, EFT 1979 C 59, s. 39-41, *Compétence judiciaire et effets des jugements dans le Marché commun*, 1972, § 261-286, Bülow-Böckstiegel, *Internationaler Rechtsverkehr in Zivil- und Handelssachen*, nr. 606, artikel 20.IV.1; Kropholler, *Europäisches Zivilproceßrecht*, 1982, s. 153.

2 — Jenard-rapporten, s. 44.

3 — Jenard-rapporten, s. 40; sag 116/80, Klomps mod Michel, Sml. 1981, s. 1593; sag 228/81, Pendy Plastic, Sml. 1982, s. 2723.

4 — Jenard-rapporten, s. 44; Droz, §§ 258 ff.; Weser, *Convention sur la compétence judiciaire et l'exécution des décisions*, § 275 ff.

5 — Bülow-Böckstiegel, nr. 606, artikel 27 III 1; Kropholler, s. 198 ff.

6 — Lemaire, Wat brengen de Europese geunificeerde regels betreffende de internationale rechtsbedeling, *WPNR*, nr. 5180, s. 413-416.

synes at hælde til denne opfattelse i en note til en på artikel 27, nr. 2, støttet fransk dom [7]. Han siger dér bl.a., at artikel 27, nr. 2, »(moralise) les relations entre les parties en présence «.

Domstolens praksis vedrørende artikel 27, nr. 2, sammenfatter jeg på følgende måde (sagerne 166/80, Klomps mod Michel; 228/81, Pendy Plastic mod Pluspunkt):

— Artikel 27, nr. 2, skal uafhængigt af den prøvelse, som retten i domsstaten har foretaget i henhold til artikel 20, stk. 2, fortolkes selvstændigt.

— Kravet om rettidighed skal sikre en effektiv beskyttelse af sagsøgtes rettigheder.

— Kravet er som hovedregel opfyldt i tilfælde af forskriftsmæssig forkyndelse. Retten skal dog i konkrete tilfælde efterprøve, om der foreligger ganske særlige omstændigheder, som medfører, at kravet om rettidighed ikke er opfyldt; retten kan herved tage hensyn til enhver omstændighed i sagen.

endnu ikke udtrykkeligt er afgjort af Domstolen. Selv om problemet omhandles i det fjerde spørgsmål, Hoge Raad stillede i sagen Klomps mod Michel, har Domstolen ikke udtrykkeligt taget stilling hertil.

Jeg er imidlertid af den opfattelse, at Domstolen i den nævnte sag forudsætningsvis har besvaret spørgsmålet om anvendeligheden af artikel 27, nr. 2, bekræftende i et tilfælde som af Hoge Raad beskrevet. Der kan endvidere, som Det forenede Kongerige med rette gør det i sit skriftlige indlæg i nærværende sag, henvises til, at den nævnte sag angik en udeblivelsesdom, der var afsagt i Tyskland på grundlag af en forkyndelse i Tyskland for en sagsøgt, der efter tysk ret havde bopæl i Tyskland. Domstolens dom indeholder intet holdepunkt for, at artikel 27 ikke skulle være anvendelig i et sådant tilfælde. Det omvendte forekommer mig at være rigtigt, således at spørgsmålet om bopælen er uden betydning for kravet om rettidighed.

3. Hoge Raad's spørgsmål

3.1. *Det første spørgsmål.* Hoge Raad's første spørgsmål går ud på, om artikel 27, nr. 2, for så vidt angår det dér opstillede krav om rettidighed, ikke kan bringes i anvendelse, når forkyndelse har fundet sted inden for en frist, der er fastsat af retten i domsstaten, og/eller sagsøgte havde en bopæl i domsstaten.

Debaecker's advokat har under kassationsanken fremsat det hertil svarende anbringende og gjort gældende, at spørgsmålet

I den pågældende dom udtalte Domstolen, at artikel 27, nr. 2, opstiller to betingelser: forskriftsmæssighed og rettidighed. Den anden betingelse, dvs. rettidigheden, pålægger retten i fuldbyrdelsesstaten en bedømmelse af faktiskeforhold, der er uafhængig af prøvelsen af forskriftsmæssigheden (præmis nr. 15). Endvidere har Domstolen i besvarelsen af det femte spørgsmål i nævnte sag — der gik ud på, om det havde nogen betydning for besvarelsen vedrørende rettidighedskravet, at retten i fuldbyrdelsesstaten havde antaget, at den sagsøgte havde bopæl i denne stat — udtalt, at bopælsbegrebet ikke var relevant i den forbindelse, da der var tale om en bedømmelse af faktiske forhold (præmis 23).

7 — Tribunal de grande instance de Paris, 6. januar 1982; Cour d'appel de Paris, 4. januar 1983, *Revue critique 1984*, s. 134 ff.; se tillige Lemaire, s. 413, til artikel 20, stk. 2.

Det anførte er i overensstemmelse med de betragtninger, generaladvokat Reischl gjorde gældende i sit forslag til afgørelse i den pågældende sag. Disse kan jeg fuldt ud tilslutte mig. Generaladvokat Reischl tog udgangspunkt i en ordfortolkning. Artikel 27, nr. 2, er affattet i almindelige vendinger og indeholder ingen på en bestemt bopæl beroende indskrænkning i sit anvendelsesområde. Bestemmelsen gælder følgelig i ethvert tilfælde uafhængigt af, hvor sagsøgte har bopæl [8]. Til forskel herfra er anvendelsesområdet for artikel 20, stk. 2, begrænset til en sagsøgt med bopæl på en kontraherende stats område, som sagsøges ved en ret i en *anden* kontraherende stat.

Anvendelsesområdet omfatter også indenlandske forkyndelser i sager, der dér er afsluttet med udeblivelsesdomme, der imidlertid begæres anerkendt/fuldbyrdet i udlandet, som anført af generaladvokat Reischl i sit forslag til afgørelse under henvisning til teorien [9].

Som anført af Weser er anvendelsen af artikel 27, nr. 2, berettiget, fordi der ikke nødvendigvis ved anvendelse af ren national ret ydes samme garantier som artikel 20 i Bruxelles-konventionen. Herved tænkes navnlig på forskellene mellem forkyndelsesmåderne i de kontraherende stater og disses anerkendelse af mere eller mindre vidtgående fiktive forkyndelser. I denne forbindelse kan endvidere henvises til det, som allerede Droz i den førnævnte domsnote anfører, nemlig at i en ren national sag kan ulemperne ved fiktive forkyndelser undgås gennem mulighederne for at begære genoptagelse eller for at appellere, hvilket ikke kan lade sig gøre i en retssag med grænseoverskridende dimension. Det er med henblik

Endelig har Domstolen i sagen Pendy Plastic fastslået, at den efterprøvelse, retten i fuldbyrdelsesstaten foretager i henhold til herpå, at artikel 27, nr. 2, i tilfælde af udeblivelsesdomme, der skal anerkendes i udlandet, giver en ønskelig garanti til beskyttelse af sagsøgtes interesser.

Endelig har Domstolen i sagen Pendy Plastic fastslået, at den efterprøvelse, retten i fuldbyrdelsesstaten foretager i henhold til artikel 27, nr. 2, er uafhængig af den afgørelse, retten i domsstaten er kommet til.

Sammenfattende er det min opfattelse, at artikel 27, nr. 2, også må anses for anvendelig i et tilfælde, som beskrevet i det første spørgsmål fra Hoge Raad.

3.2. *Spørgsmål 2 a*) går ud på, hvorvidt der ved afgørelsen af, om der foreligger særlige omstændigheder, som medfører, at forkyndelsen, selv om den er forskriftsmæssig, dog har været utilstrækkelig til at sætte sagsøgte i stand til at forberede sit forsvar og således til at få den i artikel 27, nr. 2, nævnte frist til at løbe, kun kan tages hensyn til omstændigheder, der forelå på forkyndelsestidspunktet, og som sagsøgeren på dette tidspunkt kunne tage i betragtning.

For så vidt angår dette spørgsmål, er hele spektret af mulige besvarelser blevet foreslået Domstolen. Sagsøgerne i hovedsagen, Debaecker, har foreslået, at spørgsmålet besvares bekræftende, således at kun sådanne omstændigheder kan tages i betragtning, som forelå på forkyndelsestidspunktet. Sagsøgte tillige med den tyske og britiske regering er derimod af den opfattelse, at der ved prøvelsen af den krævede »rettidighed« også skal kunne tages hensyn til sådanne omstændigheder, som er indtrådt efter forkyndelsen. Kommissionens opfattelse ligger mellem disse to standpunkter. Kommissionen har gjort gældende, at der

8 — Se tillige Droz, § 500-508; Bülow-Böckstiegel, nr. 606, artikel 27.III.2.

9 — Weser, s. 332; Kropholler, s. 198, § 16.

principielt kun kan tages hensyn til omstændigheder, der er indtrådt før forkyndelsestidspunktet; herfra kan der dog gøres undtagelse i tilfælde af ganske usædvanlige omstændigheder, der ikke kan lægges den sagsøgte til last [10].

Sagsøgernes opfattelse, hvorefter det ikke er muligt ved forkyndelsen at tage hensyn til omstændigheder, der først indtræder senere, er som sådan rigtig hvad selve forkyndelsen angår. Efter Domstolens afgørelse i sagen Klomps mod Michel skal retten i anerkendelses- og fuldbyrdelsesstaten imidlertid foretage to prøvelser: prøvelsen af forskriftsmæssigheden og den herfra forskellige prøvelse af rettidigheden. Sagsøgerne omtaler i denne forbindelse slet ikke den anden prøvelse.

Sagsøgte såvel som den tyske og den britiske regering har efter min opfattelse med rette påberåbt sig Domstolens sidstnævnte dom. I dommen udtales det, at retten i anerkendelses- og fuldbyrdelsesstaten sædvanligvis under hensyn til national lovgivning og internationale konventioner, som har til formål at beskytte de sagsøgtes interesser, kan gå ud fra, at en forskriftsmæssig forkyndelse giver sagsøgte tilstrækkelig tid til at varetage sine interesser. Uafhængigt heraf skal retten imidlertid i enkelttilfælde prøve, om der foreligger ganske særlige omstændigheder, som må føre til at antage, at kravet om rettidighed ikke er opfyldt (præmis 19). Ved sin bedømmelse kan retten i anerkendelses- og fuldbyrdelsesstaten tage hensyn til enhver omstændighed i sagen, herunder den måde, hvorpå forkyndelse er sket, forholdet mellem sagsøgeren ogsagsøgte, eller karakteren af de foranstaltninger, sagsøgte har skullet træffe for at undgå en udeblivelsesafgørelse (præmis 20).

Heraf kan det efter min opfattelse ikke udledes, at Domstolen har villet begrænse denne prøvelse til omstændigheder, som var bekendt på forkyndelsestidspunktet, idet kravet om rettidighed i så fald formentlig ville blive fortolket så snævert og formelt, at det indholdsmæssigt faldt sammen med kravet om forkyndelsens forskriftsmæssighed.

Særlig vægt må der efter min opfattelse tillægges Domstolens udtalelse om, at retten i anerkendelses- og fuldbyrdelsesstaten kan tage hensyn til *enhver* omstændighed i sagen. Som med rette anført af den britiske

10 — Det er efter min opfattelse af interesse for retspraksis i denne forbindelse at nævne den ikke udtømmende, men dog meget udførlige liste af sådanne ganske særlige omstændigheder, Kommissionen anførte under den mundtlige forhandling. Listen giver følgende eksempler:
- personer med to eller flere adresser som i sagen Klomps mod Michel;
- personer, der er på ferie;
- fikere på havet;
- den, der på grund at et ulykkestilfælde uforudset opholder sig på hospital (det er usædvanligt);
- personer, der flytter og anmelder bopælsændringen til folkeregisteret (Pendy Plastic mod Pluspunkt);
- personer, der midlertidigt forlader deres bopæl;
- personer, der endeligt forlader deres bopæl uden at anmelde dette til folkeregisteret og uden at underrette modparten — med andre ord: sagsøgeren ved kun, at sagsøgte er flyttet, men ikke hvorhen;
- en variant heraf: senere, efter forkyndelsen, meddeler sagsøgte, hvor man kan komme i forbindelse med ham; der er imidlertid dennes ansvar, såfremt kan på den tidligere adresse bliver indstævnet for retten;
- personer, der forlader deres bopæl, og anmelder dette til folkeregisteret og rettidigt meddeler modparten hvorhen der er flyttet — met andere ord: sagsøgeren ved fra begyndelsen, hvor sagsøgte er at træffe (efter Kommissionens opfattelse meget usædvanligt);
- personer, der ikke er forretningsfolk, og som følgelig har krav på en større beskyttelse (efter Kommissionens opfattelse meget usædvanligt);

og et sidste eksempel:
- personer, der forhindres i at tage til genmæle på grund af omstændigheder, der ikke beror på dem, men må henregnes til force majeure, såsom
  - en ulykke (forårsaget af tredjemand);
  - en generel poststreijke;
  - personer, som på grund af ganske usædvanlige grunde pludselig må forlade bopælen (f.eks. for at pleije en syg pårørende, ildsvåde osv.); sådanne omstændigheder kan betragtes som meget usædvanlige.

regering, ligger en af de som eksempel nævnte omstændigheder - nemlig de foranstaltninger, sagsøgte har skullet træffe for at undgå en udeblivelsesafgørelse — netop efter forkyndelsestidspunktet (præmis 20). I samme retning går også Domstolens udtalelse om, at der er tale om en bedømmelse af faktiske forhold (præmis 15). Heraf udleder jeg, at det af helheden af samtlige omstændigheder kan følge, at forkyndelsen, selv om den er sket på forskriftsmæssig måde, dog ikke har været tilstrækkelig til at sætte sagsøgte i stand til at påbegynde varetagelsen af sine interesser eller til at træffe de nødvendige foranstaltninger, for at undgå en udeblivelsesafgørelse (sammenlægning af betingelserne efter præmis 19 og 20). I betragtning af de formål, rettidighedskravet har for øje, er det vanskeligt at se, hvorfor de faktiske omstændigheder, der skal bedømmes, skulle være begrænset til forkyndelsestidspunktet. Bedømmelsen må udstrækkes til også at omfatte tiden herefter, idet der er tale om at bedømme forkyndelsens faktiske virkninger.

I analogi til præmis 20 i dommen Klomps mod Michel bør Domstolen efter min opfattelse i afgørelsen i nærværende sag som omstændigheder, retten bl.a. kan tage hensyn til, nævne: det omfang, i hvilket sagsøgtes manglende mulighed for at varetage sine interesser beror på dennes egne forhold; tidspunktet for forkyndelsen og den måde, hvorpå forkyndelse er sket; tidspunktet for og karakteren af de foranstaltninger, sagsøgte efter at have forladt sin officielle bopæl med ukendt bestemmelsessted har truffet for at meddele sin kontraktspartner (sagsøgeren) sin nye adresse, samt den måde, hvorpå sagsøgeren har reageret over for disse foranstaltninger. Lægger man denne analogi til præmis 20 i nævnte dom til grund, skal der således tages hensyn til de omstændigheder, som Rechtbank Breda, som allerede nævnt, har anset for relevante.

Jeg skal kort her omtale Kommissionens indlæg. Kommissionen lægger vægt på forkyndelsestidspunktet. Til støtte herfor anføres en række argumenter, såsom retssikkerheden, den nødvendige snævre fortolkning af artikel 27, nr. 2, og de garantier, de nationale retsordener giver i deres forkyndelsesregler. Kommissionen vil dog gøre en undtagelse fra denne hovedregel for ganske usædvanlige omstændigheder, der ikke kan lægges sagsøgte til last. I den i førnævnte fodnote gengivne liste af tilfælde, som Kommissionen har anført under den mundtlige forhandling, indtager Kommissionen i øvrigt for så vidt et langt mindre restriktivt standpunkt end i det skriftlige indlæg, i hvilket Kommissionen kun anførte utvivlsomme tilfælde af force majeure, som en ulykke forårsaget af tredjemand eller en generalstrejke.

Jeg skal på ny fremhæve, at artikel 27, nr. 2, efter retspraksis skal fortolkes på selvstændig måde. De garantier, nationale retsplejeregler giver, er ikke til hinder for, at retten i anerkendelses- og fuldbyrdelsesstaten på grundlag af de faktiske omstændigheder kommer til et andet resultat, for så vidt angår kravet om rettidighed. Et argument svarende til det, Kommissionen har fremført i sit skriftlige indlæg, er efter min opfattelse allerede blevet tilbagevist af Domstolen i præmis 19 i dommen Klomps/Michel. Endvidere kandet, så vidt jeg kan se, af retspraksis udledes, at artikel 27, nr. 2, ikke skal fortolkes så indskrænkende som Kommissionen gør det i nærværende tilfælde. I denne forbindelse skal jeg henvise til sag 125/79 (Denilauler, Sml. 1980, s. 1553), i hvilken Domstolen fastslog, at visse

ikke-kontradiktoriske afgørelser, der ikke forudsatte nogen forudgående forkyndelse, ikke var omfattet af afsnit III i Bruxelleskonventionen, samt til sagerne Klomps mod Michel og Pendy Plastic.

Arten af de undtagelsestilfælde, i hvilke der efter Kommissionens skriftlige indlæg kan tages hensyn til omstændigheder efter forkyndelsen, anser jeg under alle omstændigheder som alt for indskrænkende. Retten i fuldbyrdelsesstaten kan utvivlsomt i sin faktiske bedømmelse medtage disse tilfælde, men således at forstå, at den ved afvejningen af bestemte faktiske omstændigheder over for formålet med rettidighedskravet i artikel 27, nr. 2, må tillægge disse større vægt end andre. Afsluttende skal jeg om dette spørgsmål anføre, at retten i fuldbyrdelsesstaten i forbindelse med prøvelsen af rettidigheden kan tage hensyn til samtlige omstændigheder, der er relevante for gennemførelsen af retten til forsvar, dvs. også sådanne omstændigheder, der er indtrådt efter forkyndelsen.

3.3. *Spørgsmål 2 b*). Den anden del af det andet spørgsmål går ud på, om omstændigheder, der indtræffer efter forkyndelsen, navnlig den omstændighed, at sagsøgeren bliver bekendt med en adresse for sagsøgte, kan medføre, at det af sagsøgeren kan kræves, at han tager nærmere skridt til at give sagsøgte oplysning om sagsanlægget, i den forstand, at fristen i artikel 27, nr. 2, ikke begynder at løbe i mangel af sådanne skridt.

Efter sagsøgerens og Kommissionens opfattelse vil en sådan forpligtelse medføre retsusikkerhed, da den hverken er hjemlet i konventionen eller udtrykkeligt i domsstatens nationale lovgivning. En sådan adfærd må snarere bero på etiske regler end retsregler. Sagsøgte samt den tyske og britiske regering er derimod af den opfattelse, at en sådan forpligtelse kan udledes af målet med kravet om rettidighed. Sidstnævnte opfattelse tilslutter jeg mig. Som ovenfor nævnt skal kravet om rettidighed fortolkes selvstændigt; bestemmelsen er, somanført af generaladvokat Reischl i sit forslag til afgørelse i sagen Klomps mod Michel (Sml. s. 1619, højre spalte) [11], selvstændig i forhold til national ret både i domsstaten og i fuldbyrdelsesstaten. Det må for så vidt lægges til grund, at der er tale om en bestemmelse, der angår prøvelsen af forkyndelsens virkninger og dette netop til beskyttelse af sagsøgte i tilfælde af udeblivelsesdom med det formål at sikre denne en faktisk beskyttelse af dennes rettigheder, respektive at hindre en overraskende udeblivelsesdom. Når forkyndelsen, som fastslået i sagen Klomps mod Michel, ikke altid er tilstrækkelig til at sætte sagsøgte i stand til at påbegynde foranstaltninger til sit forsvar, følger det heraf, at sagsøgeren i mange tilfælde ikke kan lade sig nøje med en forskriftsmæssig forkyndelse. Artikel 27, nr. 2, har netop til formål at sikre beskyttelsen videre end den formelle forkyndelse. I overensstemmelse hermed må sagsøgeren så vidt muligt tage hensyn til sagsøgtes faktiske forhold for at give denne lejlighed til at tage til genmæle. I overensstemmelse med Domstolens dom i sagen Klomps mod Michel er det ikke påkrævet, at det indledende processkrift faktisk er kommet til den sagsøgtes kundskab. Det er imidlertid noget andet, når sagsøgeren på grundlag af sagens oplysninger måtte vide, at sagsøgte ikke havde fået kendskab til stævningen og følgelig heller ikke havde kunnet forberede sit forsvar. Dette gælder navnlig, når

11— Se også Bülow-Böckstiegel, nr. 606, artikel 27.III.4.b.

sagsøgte efter forkyndelse af en stævning, som ikke når frem til denne, meddeler en adresse i en anden by, selv om der kun er tale om en postboks. Den sagsøgte kunne ellers uafvidende dømmes som udebleven selv om sagsøgeren vidste, hvor man kunne komme i forbindelse med ham. I denne situation kan den omstændighed, at en anden adresse oplyses efter forkyndelsen, efter min opfattelse medføre en forpligtelse for sagsøgeren til at underrette sagsøgte om den anlagte sag for at give denne lejlighed til at forberede sit forsvar. At den nationale lovgivning i domsstaten i denne forbindelse er uden betydning har jeg allerede nævnt.

Der er her ikke blot tale om en regel af etisk karakter, som anført af Kommissionen. I øvrigt fremgår det af det oplysende bilag til Kommissionens skriftlige indlæg, at det i de fleste medlemsstater formentligt vil blive anset for rimeligt, efterfølgende at underrette sagsøgte om den anlagte sag. Tages det imidlertid i betragtning, at kravet om rettidighed i artikel 27, nr. 2, ikke er af blot formel karakter, men derimod udtryk for det faktiskespørgsmål om, hvorvidt forkyndelsen medførte, at et forsvar var muliggjort, kan det principielt lægges til grund, at bestemmelsen i et sådant tilfælde indeholder en retlig forpligtelse til yderligere underretning.

Et andet spørgsmål er, om tilsidesættelsen af denne pligt på tvingende måde bevirker, at fristen for den krævede rettidighed ikke begynder at løbe. Spørgsmålet kan efter min opfattelse vanskeligt besvares generelt, da der her er tale om en omstændighed, som der kan tages hensyn til blandt samtlige andre omstændigheder. Det korrekte svar forekommer mig at være, at dette er muligt, men ikke tvingende, da dette må bero på samtlige de omstændigheder i sagen, der er relevante for retten til forsvar.

3.4. *Spørgsmål 2 c.* Med den sidste del af det andet spørgsmål spørger Hoge Raad, hvilke kriterier der skal anvendes, eller med andre ord, om der ikke påhviler sagsøgeren nogen pligt til underretning, når det skyldes sagsøgtes forhold, at processkriftet ikke når frem til ham, selv om sagsøgeren efter forkyndelsen blev bekendt med, hvor man kunne komme i forbindelse med ham.

Spørgsmålet angår begge parters processuelle adfærd. Udgangspunktet må være, at beskyttelsesgrundsætningen iagttages. Begge parter kan krænke denne.Det må i sidste ende tilkomme retten på grundlag af samtlige omstændigheder at bedømme, hvis forhold der har bevirket, at sagsøgte ikke er mødt til det retsmøde, der har ført til en udeblivelsesdom.

Som ovenfor anført, må sagsøgeren så vidt muligt tage hensyn til sagsøgtes faktiske forhold. Men også af denne må det kræves, at han så vidt muligt medvirker til at undgå en udeblivelsesdom. Som anført i indledningen forudsætter beskyttelsesgrundsætningen efter min opfattelse, at begge parter udviser omhu i deres processuelle adfærd. Af denne grund har jeg på så udførlig måde redegjort for sagens faktiske omstændigheder.

Dette medfører, at retten — også når det skyldes sagsøgtes egne forhold, at den formelle forkyndelse ikke har været tilstrækkelig til rettidigt at sætte denne i stand til at forberede sit forsvar — i sin prøvelse af rettidigheden kan tage hensyn til sagsøgerens mulige tilsidesættelse af processuelle regler. Af præmisserne i den af Rechtbank

afsagte dom fremgår det, at retten faktisk medtog samtlige synspunkter og afvejede, i hvilket omfang der kunne rettes bebrejdelser mod en af parterne. Retten anså det imidlertid for afgø-rende, at ethvert forsvar faktisk var udelukket, selv om sagsøgeren før retsmødet i underretten var bekendt med, hvorledes man kunne komme i forbindelse med sagsøgte og underrette denne om den anlagte sag. Dette er efter min opfattelse ganske i overensstemmelse med beskyttelsesgrundsætningen i artikel 27, nr. 2.

4. Resultat

Afsluttende skal jeg foreslå, at de forelagte spørgsmål besvares på følgende måde:

1) Kravet om rettidighed i artikel 27, nr. 2, i Bruxelles-konventionen skal også prøves af retten i fuldbyrdelsesstaten, når forkyndelse har fundet sted inden for en frist, der er fastsat af retten i domsstaten, og/eller sagsøgte kun eller også havde bopæl inden for nævnte rets jurisdiktion.

2 a) Ved bedømmelse af rettidigheden kan der også tages hensyn til særlige faktiske omstændigheder eller forhold, der er indtrådt efter den forskriftsmæssige forkyndelse.

2 b) Omstændigheder, der er indtrådt efter forkyndelsen, som f.eks. det forhold, at sagsøgeren bliver bekendt med en adresse for sagsøgte, kan medføre, at sagsøgeren må foretage yderligere skridt med henblik på at underrette sagsøgte. Retten skal ved bedømmelsen af, om sagsøgerens tilsidesættelse af denne forpligtelse medfører, at fristen i artikel 27, nr. 2, ikke begynder at løbe, tage hensyn til samtlige omstændigheder i sagen, der er relevante for retten til forsvar.

2 c) Den omstændighed, at det skyldes sagsøgtes forhold, at det forskriftsmæssigt forkyndte processkrift ikke er nået frem til ham, er principielt ikke til hinder for, at retten på grundlag af samtlige sagens omstændigheder fastslår, at yderligere skridt med henblik på at underrette sagsøgte måtte kræves.